

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КАТЕГОРІЇ “ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ” В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ

У статті проаналізовано еволюцію поняття “економічна безпека держави” та уточнено його зміст

Поняття “економічна безпека” останнім часом все частіше привертає увагу теоретиків і практиків з причини становлення і подальшого розвитку в Україні системи економічної безпеки держави, однак зміст цього поняття часто неоднозначно тлумачиться в теоретичних дослідженнях і на практиці, тому потребує уточнення. У науковій літературі поки що не повністю сформувався термінологічний апарат теоретичних уявлень про сутність економічної безпеки, наслідком чого стає іноді неадекватне розуміння практичних рекомендацій для забезпечення економічної безпеки. Цим зумовлена проблема дослідження, описаного в статті.

Увага до поняття “економічна безпека” пояснюється тим, що ускладнення структури глобальних ринків (зокрема, фінансових) призводить до підвищення їх нестабільності, що підтверджується фінансовими кризами кінця ХХ – початку ХХІ ст. Лібералізація торгівлі і фінансових операцій посилила взаємозалежність між національними ринками окремих країн, однак крім очевидних комерційних вигод створює ризики поширення економічних і фінансових криз, що може призводити до дестабілізації національних економічних систем. В Україні, як і в інших країнах пострадянського простору, питання економічної безпеки набуло актуальності у зв’язку з переходом від адміністративної системи господарювання до ринкової. На рубежі ХХ-го і ХХІ-го ст., за умов трансформації політичної та економічної систем, національна, і зокрема, економічна безпека набули особливого значення. У зв’язку з цим дана тема надзвичайно актуальна не тільки у вітчизняній економічній науці, але й у політичній практиці. Як зауважує у промові державний секретар Міністерства економіки Німеччини І. Вурмелінг, тривале економічне зростання і створення промисловістю доданої вартості все більше залежить від рівня економічної безпеки. І саме держава несе відповідальність за стан економічної безпеки¹.

¹ Wuermeling J. Strategien zur Förderung der Wettbewerbsfähigkeit Deutschlands, Rede des Staatssekretärs im Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie Dr. Joachim Wuermeling anlässlich des ASW-Sicherheitsforums 2006, Mai 2006, Berlin (www.bmwi.de/BMWi/Navigation/Presse/reden-und-statements.did=133014.html).

Проблеми економічної безпеки привертала увагу багатьох авторів, серед яких потрібно згадати Л.І. Абалкіна, А.М. Асалиєва, О.М. Бандурку, В.П. Буравльова, В.В. Гетьмана, В.П. Горбуліна, А. Гребліаскаса, Б.В. Губського, В.Є. Духова, Я.А. Жаліла, В.А. Забродського, А.І. Ілларіонова, А.Б. Качинського, В.І. Кириленка, В. Мунтіяна, Ж. Пардіні, К.Я. Петрова, Р. Сімасіуса, А.І. Сухорукова, І.М. Червякова, які розкрили різні аспекти цього поняття, однак чіткого його визначення, адекватного за умов глобалізації фінансових ринків, не було зроблено. Тому метою дослідження, описаного в статті, є аналіз еволюції поняття “економічна безпека” і уточнення його змісту.

Поняття “економічна безпека” є порівняно молодим в контексті історії економічної теорії, хоча формування поняття “безпека” почалося ще в Стародавньому Римі – латинське “*securitas*” мало значення “безпека”, “надійність” (“*Securitas Imperium*” – “Безпека імперії”, напис на римських монетах)². Однак потім протягом багатьох століть це поняття використовувалося мало.

Тільки в XVII — XVIII ст. поширилася точка зору, що головною метою держави є загальний добробут і безпека. Зокрема, М.В. Ломоносов відзначав: “благополуччя, слава і процвітання держав виникають ... від внутрішнього спокою, безпеки і задоволення підданих”³. Найбільше поширення одержує трактування безпеки як стану спокою, що виникає в результаті відсутності виявів небезпеки.

Для еволюції уявлень щодо змісту поняття “економічна безпека” важливе значення мали праці А. Сміта, А. Маршалла, Дж. Кейнса, В. Ойкена, Д. Норта, у яких було закладено основи для розуміння відмінностей інтересів суб’єктів економічної діяльності як основного джерела конфліктів та загроз для економічної безпеки, а також розглянуті способи стабілізації економічного розвитку.

На думку А. Сміта, узгодженість інтересів суб’єктів економічної діяльності та забезпечення стабільності й економічної безпеки є функцією “невидимої руки ринку”, а безпека учасників ринку, що діють раціонально, є природним станом ринку⁴.

Ідеї А. Сміта розвинули представники неокласичної школи, а саме поняття “економічна безпека” використав як наукову категорію А. Маршал, який вважав, що узгодженість інтересів учасників ринку є основною передумовою забезпечення економічної безпеки. На думку А. Маршала, саме стан економічної безпеки сприяє нагромадженню заощаджень⁵. При цьому забезпечення стану економічної безпеки потребує втручання як саморегулюючих сил ринку, так і державного регулювання.

² Online Etymology Dictionary, *Securus, Securitas* (<http://www.etymonline.com/>).

³ Ломоносов М.В. Краткое описание разных путешествий по северным морям // Полное собрание сочинений. Т. 6. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1952. – С. 421.

⁴ Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: ЭКСМО, 2007. – С. 443.

⁵ Маршалл А. Принципы экономической науки. – М.: ЭКСМО, 2007. – С. 304.

Уявлення щодо значення державного регулювання у забезпеченні економічної безпеки мали подальший розвиток у працях Дж. М. Кейнса, який розглядав проблеми економічної стабільності й безпеки у контексті динаміки попиту на ринку. Для активізації попиту (і, таким чином, забезпечення економічної стабільності й безпеки ринку, Дж. Кейнс пропонував забезпечувати запровадженню контрольованої суспільством величини інвестицій, щоб забезпечити таким чином поступове зниження граничної ефективності капіталу⁶.

Економічна політика Ф.Д. Рузвельта, який проголосив “новий курс” розвитку, була заснована на ідеях Дж. М. Кейнса і передбачала відхід від класичної теорії і практики, які орієнтувалися на невтручання держави в економічну діяльність. Використання теоретичного підходу Д. М. Кейнса дало можливість підвищити життєвий рівень населення і попередити можливість дестабілізації економічної системи, завдяки чому було вирішено проблему економічної безпеки. 29 червня 1934 р. було створено федеральний Комітет з економічної безпеки з метою стабілізації соціально-економічного становища в країні⁷.

У той час переважало вузьке розуміння поняття “економічна безпека” – захист громадян проти бідності і економічної залежності, тому комітет мав сприяти виробленню державного законодавства про пенсійне забезпечення і соціальне страхування безробітних⁸. Наукові дослідження проблем економічної безпеки було започатковано у США у 1930-і роки після “великої депресії” і економічної кризи. Великого значення проблемам економічної безпеки надавав президент США Ф. Рузвельт, який вважав що федеральний уряд має відповідати не тільки за політичну безпеку держави, а й за економічну стабільність. Зокрема, у промові 11 січня 1944 р. Ф. Рузвельт зауважив, що “справжня індивідуальна свобода не може існувати без економічної безпеки”⁹.

З того часу проблеми економічної безпеки привертати все більшу увагу, і це питання набуло сучасного, розширеного значення. На початку 1970-х рр. президент Р. Ніксон створив Раду з міжнародної економічної політики з причини зростання інфляції через війну у В’єтнамі. У Меморандумі від 19 січня 1971 р. Р. Ніксон зазначав, що економічна безпека стосується проблем міжнародної торгівлі, інвестицій, платіжного балансу, загального стану фінансових ринків¹⁰. Основною тенденцією 1980-х років було скорочення державного впливу і лібералізація ринку.

⁶ Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Гелиос АРВ, 2002. – С. 300.

⁷ The initiation of studies to achieve a program of national, social and economic security. EXECUTIVE ORDER NO. 6757. JUNE 29, 1934 (<http://www.ssa.gov/history/fdrstmts.html#exec>).

⁸ Committee on Economic Security: Brief History (www.socialsecurity.gov/history/ces.html).

⁹ Roosevelt F.D. State of the Union Message to Congress. January 11, 1944 (www.fdrlibrary.marist.edu/011144.html). – P. 5.

¹⁰ Memorandum Establishing the Council on International Economic Policy (www/presidence.ucsb.edu/ws/index.php&pid=3021).

Надалі політика, спрямована на забезпечення економічної безпеки була продовжена президентом Б. Клінтоном, який створив Національну економічну раду (NEC) з такими самими правами в сфері економіки, що й у Ради національної безпеки в сфері політики¹¹. Основною метою діяльності NEC є забезпечення економічної безпеки держави (зокрема, основними функціями ради є координація вироблення тактики для вирішення внутрішніх та зовнішніх проблем і забезпечення того, щоб економічні рішення були сумісні з загальною державною політикою, а також контроль за виконанням рішень президента у сфері економічної політики)¹². Таким чином, було розроблено концепцію економічної безпеки, в якій наголос робився на забезпеченні національних економічних інтересів, конкурентній боротьбі у міжнародній торгівлі та збереженні лідерства США у сфері високих технологій.

Протягом 1990-х років продовжувалися наукові дослідження проблем економічної безпеки, насамперед в економічно розвинених країнах. Основною тенденцією цих досліджень було врахування глобалізаційних процесів та європейської інтеграції, і поступово в наукових дослідженнях все частіше використовувалось поняття “міжнародна економічна безпека”, яке передбачало економічну стабільність всієї системи міжнародних економічних зв'язків. З початком процесів глобалізації і становлення постіндустріальної економіки неоліберальні теорії економічної стабільності і безпеки виявилися неефективними, що створило потребу перегляду уявлень про оптимальне співвідношення державного регулювання і саморегулювання ринку.

Економічні кризи ХХ ст. були осмислені у працях В. Ойкена, який сформулював основні принципи забезпечення економічної стабільності, серед яких важливе значення мав принцип захисту громадян і суспільства як від загроз з боку економічних криз, так і з боку зловживань держави владними повноваженнями¹³.

Подальший розвиток уявлень про економічну стабільність і безпеку пов'язаний з теорією неінституціоналізму (хоча її представники мало використовували саме поняття “економічна безпека”, кажучи більше про стабільність економічних систем). У цій теорії ключовим стало поняття “інститут” як сукупність норм і правил щодо різних аспектів економічної діяльності. Ці норми і правила є межами стану безпеки, а порушення цих норм створює загрозу для суб'єктів економічної діяльності¹⁴. Саме тому неінституціоналізм особливу увагу звертав на так звані “інституційні пастки”, які можуть гальмувати динаміку економічного зростання, спрямовуючи потенціал цього зростання на економічну дестабілізацію¹⁵.

¹¹ Presidential Documents (<http://www.archives.gov/federal-register/executive-orders/pdf/12835.pdf>).

¹² National Economic Council (www.whitehouse.gov/nec).

¹³ Ойкен В. Основные принципы экономической политики. – М.: Прогресс, 1995. – С. 405–410.

¹⁴ Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа // Вопросы экономики. – 1997. – №3. – С. 11–13.

¹⁵ Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы // Экономика и математические методы. – 1999. – №2. – С. 13–21.

Пізніше, в останні десятиріччя ХХ ст. сформувалися чотири основні підходи до наукового вивчення проблем економічної безпеки:

1. Теорія соціально-економічних катастроф¹⁶, яка зосередилася на вивченні соціальних та економічних криз, спираючись на методологічні положення теорії складних систем і термодинаміки.

2. Теорія ризиків¹⁷, що вивчає типологію та природу економічних ризиків.

3. Теорія конфліктів¹⁸, у якій наголос зроблено на соціальних причинах економічних конфліктів.

4. Теорія самоорганізації складних систем¹⁹, яка аналізує закономірності безпечного і стабільного функціонування та розвитку складних систем, зокрема, економічних.

Очевидно, саме теорія самоорганізації складних систем, заснована на ідеях лауреата Нобелівської премії І. Пригожина, є найперспективнішим методологічним підходом до подальшого осмислення загального контексту проблем економічної стабільності й безпеки.

Як слушно відзначає І.В. Петров, безпека є однією з основних характеристик функціонування та розвитку будь-якої системи, зокрема економічної; потреба у забезпеченні безпеки має важливе значення для суб'єктів економічної діяльності²⁰.

Очевидно, що розглядаючи теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки, потрібно зважати і на практичний досвід реалізації національної безпеки. Тому, як слушно зауважує А.І. Сухоруков, система економічної безпеки України, має орієнтуватися на загальносвітовий теоретичний і практичний досвід, але, оскільки транзитивна економіка України має свої особливості, механізми забезпечення економічної безпеки, створені в економічно розвинених країнах, не завжди можуть бути достатньо ефективними в Україні²¹.

Розроблено декілька моделей національної безпеки, які можна умовно назвати американською, японською і китайською, а також системи держав, які недавно здобули незалежність. Американська модель орієнтується на поєднання зовнішньої та внутрішньої безпеки (при цьому, як відзначає А.І. Сухоруков, першорядне значення мають зовнішні загрози, а внутрішні вважаються

¹⁶ Zeeman E.C. Catastrophe theory. – N. Y.: Addison Wesley, 1997; Laszlo E. The Age of Bifurcation. – N. Y., L., 1991.

¹⁷ Arrow K. Essays in the theory of risk bearing. – Chicago, 1971.

¹⁸ Darendorf R. Class and Class Conflict in Industrial Society. – Stanford, 1959; Burton J., Dukes F. Conflict: Practices in Management, Settlement and Resolution. – N. Y., 1990.

¹⁹ Парсонс Т. Система современных обществ. – М.: Аспект Пресс, 1998. – С. 235–236; Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.

²⁰ Петров И.В. Демонизация рынков в процессе обеспечения экономической безопасности макрорегиона: воспроизводственный подход. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – С. 3.

²¹ Сухоруков А.І. Економічна безпека України в умовах сучасних гео економічних змін // Стратегічна панорама. – 2007. – №2. – С. 31.

другорядними²²⁾ і має найбільше поширення у світі. Японська модель основний наголос робить на внутрішню соціальну безпеку, а китайська має соціалістичну орієнтацію.

В Україні вивчення проблем економічної безпеки, як і загалом національної безпеки, розпочалося після здобуття державної незалежності, особливо після створення у 1992 р. Ради національної безпеки України²³ та організації у 2001 р. Національного інституту проблем міжнародної безпеки. У системі національної безпеки, яка сформувалася до того в СРСР, пріоритетне значення мала військова і державна безпека, а проблеми економічної безпеки підпорядковувалися їм²⁴.

У 1997 р. Верховна Рада України схвалила Концепцію національної безпеки України, де національна безпека визначалася як “стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз”²⁵. У 2003 р. було прийнято новий закон “Про основи національної безпеки України” (після чого Концепція національної безпеки України втратила чинність), де в ст. 1 національна безпека визначається як “захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам”²⁶.

Цікавим є досвід інших країн у створенні інфраструктури організацій, які досліджують проблеми економічної безпеки. У Франції у 2004 р. Декретом № 2004-750²⁷ було створено Національний інститут вищих досліджень з безпеки (Institut National des hautes etudes de securite)²⁸. У Німеччині створено Робочу групу з економічної безпеки (Arbeitsgemeinschaft fur Sicherheit der Wirtschaft)²⁹ – основний орган, який вивчає проблеми економічної безпеки і проводить періодичні конференції з цієї тематики. Крім того можна згадати Федеральну академію з політики безпеки (Bundesakademie fur Sicherheitspolitik)³⁰ та Інститут з економічної політики (Institut fur Wirtschaftspolitik).

²² Сухоруков А.І. Економічна безпека України в умовах сучасних геоекономічних змін // Стратегічна панорама. – 2007. – №2. – С. 31.

²³ Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 97–104 (www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=epol2&issue=2004_3).

²⁴ Буравльов В.П., Гетьман В.В. Динаміка розвитку системи національної безпеки України // Стратегічна панорама. – 2006. – №3. – С. 35–41.

²⁵ Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Національна безпека України. 1994–1996 рр.: Наук. доп. НІСД / За ред. О.Ф. Белова та ін. – К.: НІСД, 1997. – С. 184.

²⁶ Закон України “Про основи національної безпеки України” // Відомості Верховної Ради. – 2003. – №39. – Ст. 351.

²⁷ Decret N 2004-750 du juillet 2004 (www.inhes.interieur.gouv.fr/fichiers/decretINHES.pdf).

²⁸ Institut National des hautes etudes de securite (www.inhes.interieur.gouv.fr).

²⁹ Arbeitsgemeinschaft fur Sicherheit der Wirtschaft (www.asw-online.de).

³⁰ Bundesakademie fur Sicherheitspolitik (www.baks.bundeswehr.de).

У Російській Федерації згідно з розділом 3 Закону РФ від 5 травня 1992 р. “Про безпеку” створено Раду безпеки РФ, при якій з 1993 р. працює Наукова рада, що виробляє методологічне забезпечення діяльності Ради безпеки РФ і проводить відповідні дослідження³¹. У грудні 1999 р. було створено Інститут проблем міжнародної безпеки РАН з метою всебічного дослідження різних аспектів міжнародної безпеки, зокрема, економічних³².

Загалом, поняття “економічна безпека” стало науковою категорією тільки наприкінці ХХ ст., що було пов’язано з численними кризовими ситуаціями в національних і світових економіках внаслідок інтенсифікації динаміки соціально-економічного розвитку.

Аналіз публікацій цих та інших авторів дозволяє дійти висновку про те, що спектр поглядів на поняття “економічна безпека” та його зміст доволі широкий, і містить в собі:

– сукупність умов і чинників, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного відновлення і самовдосконалення³³;

– стан економіки й інститутів влади, який забезпечує гарантований захист національних інтересів, соціальну спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть в разі несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов розвитку³⁴;

– здатність відповідних політичних, правових і економічних інститутів захищати інтереси усіх своїх ключових суб’єктів національної економіки в рамках правил, що діють усередині країни й у міжнародній торгівлі, на основі національних і міжнародних правових норм у разі дотримання національних господарських традицій і цінностей³⁵;

– поєднання економічних, політичних і правових умов, яке забезпечує в довготерміновій перспективі виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найбільш ефективним способом³⁶;

– стан економіки, рівень розвитку її виробничо-ресурсного потенціалу, а також сфер розподілу і обігу, які забезпечують соціально-економічну і військово-політичну стабільність суспільства і держави, суверенну і незалежну зовнішньоекономічну позицію³⁷;

³¹ Совет Безопасности Российской Федерации (www.scrf.gov.ru/documents/15.html); Положение о научном совете при Совете Безопасности Российской Федерации (www.scrf.gov.ru/documents/53.html).

³² Институт проблем международной безопасности РАН (www.ipmb.ru).

³³ Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 5.

³⁴ Экономическая безопасность: производство, финансы, банки /А.И. Архипов, Р.А. Белоусов и др.; под ред. В.К. Сенчагова. – М.: ЗАО “Финстатинформ”, 1998. – С. 12.

³⁵ Национальная экономика России: потенциалы, комплексы, экономическая безопасность: Учебник / Под общ. ред. В.И. Лисова. – М.: “Экономика”, 2000. – С. 431.

³⁶ Илларионов А.И. Критерии экономической безопасности // Вопросы экономики. – 1998. – № 10. – С. 21.

³⁷ Асалиев А.М., Бороздин С.В., Брагин Л.А. Макроэкономика: показатели экономической безопасности и их пороговые значения. – М.: Экономика и финансы. – 1996. – С. 96.

– здатність створювати нові інструменти з метою покращення адаптації до змін економічних умов і збереження стабільного стану економіки, для чого держава має забезпечувати стабільність правової системи³⁸;

– здатність економічної системи країни протистояти негативному впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників у досягненні макроекономічних задач розвитку на рівні постіндустріальних держав³⁹;

– якісна характеристика економічної системи, яка відображає можливості росту економіки, здатність запобігати дестабілізації економіки, а в умовах кризових перехідних процесів — можливість стабілізації економіки⁴⁰;

– здатність національної економіки до розширеного самовідтворення для задоволення потреб держави і населення та протистояння дестабілізуючим чинникам, які створюють загрозу для економічної безпеки держави⁴¹;

– здатність держави (що передбачає не тільки постановку політичної мети, а й реальну можливість її досягнення) підтримувати рівновагу між економічними системами для ефективного реагування на зміни економічного середовища⁴²;

– загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам⁴³.

Згідно з поширеним у США підходом економічна безпека держави зумовлюється, насамперед, необхідністю збереження економічної самостійності країни. Цей підхід простежується в більшості визначень, де під економічною безпекою розуміють відсутність гострої загрози мінімально прийнятному рівню основних цінностей, який нація вважає першорядно необхідним⁴⁴.

Загроза економічній безпеці держави виникає, коли відбуваються негативні зміни: в обсязі і розподілі доходів і багатства; у рівні зайнятості, інфляції, доступі на ринок, постачанні сировини; а також в економічному суверенітеті, тобто можливості контролювати широке коло ресурсів і політичних інструментів. Як відзначає Бен Бернанке (відомий американський економіст і

³⁸ Simasius R., Vilpisauskas R. The Concept of Economic Security and the Principles of Economic Security Police in Lithuania (http://sf.library.lt/marc/getobj.php?obj=LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1648-8024.V_2004) – P. 265.

³⁹ Бандурка О.М., Духов В.Є., Петрова К.Я., Червяков І.М. Основи економічної безпеки: Підручник. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – С. 64.

⁴⁰ Забродский В.А., Кизим Н.А. Собственность, экономическая безопасность и государство // Экономическая безопасность, разведка и контрразведка. – Ф.Д.У. – 2002. – №1. – С. 16.

⁴¹ Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 97–104 (www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=epol2&issue=2004_3).

⁴² Grebliauskas A. Analysis of Threats to Economic Security of Lithuania. 2007 (http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2003~ISSN_1648-8024.V_2002.PG_277-295/DS.002.1.01.ARTIC). – P. 281.

⁴³ Мунтян В. Економічна безпека України. – Київ. – 1999. – С. 10.

⁴⁴ Hudson W. Economic Security for All: How To End Poverty In The United States (<http://inlet.org/esp/>). – P. 11–19.

голова ФРС США з 2005 р.), традиційна для США модель економічної безпеки у сучасній динамічній ситуації стає менш актуальною і має адаптуватися до змін у глобальній економічній системі⁴⁵.

Згідно з французькою моделлю економічної безпеки, вона стосується всіх сфер діяльності, які забезпечують оптимальні умови для економічного розвитку, зростання рівня життя населення, запровадження інновацій та створення сприятливого інвестиційного середовища⁴⁶.

Стратегія економічної безпеки Литви також робить наголос на зв'язку між економічною безпекою і загальним рівнем добробуту держави. З одного боку, це розширення змісту поняття “економічна безпека”, оскільки будь-яка загроза добробуту стає загрозою економічній безпеці. З іншого боку, такий підхід підтверджує, що зростання добробуту – загальна мета економічної політики⁴⁷. Аналогічну думку висловлюють В. Горбулін і А. Качинський, які вважають, що стратегія національної безпеки в Україні має орієнтуватися не стільки на захист держави та її інститутів, скільки на захист інтересів суспільства та його громадян, що є не тільки економічною, а й соціально-економічною безпекою⁴⁸. Ми поділяємо думку тих авторів, які визначають економічну безпеку як безпосередньо стан економіки, що забезпечує захист та задоволення комплексу національних інтересів.

Таким чином, аналіз різних підходів до визначення поняття “економічна безпека” дозволяє дійти висновку, що найповнішим можна вважати визначення економічної безпеки держави, розроблене у Національному інституті проблем міжнародної безпеки: “сукупність умов, за яких країна здатна у довгостроковому режимі задовольняти свої інтереси і потреби; генерувати інноваційні зрушення в економіці; протистояти зовнішнім загрозам та використовувати національні конкурентні переваги”⁴⁹. Це визначення поєднує у собі здатність подолання загроз, можливість росту та стабілізації економіки країни, що дає можливість забезпечити соціальні аспекти економічної безпеки. На погляд автора, це визначення можна взяти за основу для подальших досліджень та для імплементації визначення поняття “економічна безпека” у законодавство України.

⁴⁵ Bernanke B. Skills, Ownership, and economic security (www.whitehouse.gov/cea/bernanke_071205.pdf). – P. 7.

⁴⁶ Pardini G. Et si nous parlions sécurité économique. Introduction de Gérard Pardini // Les Cahiers de la sécurité n°4 – avril - juin 2008. Institut national des hautes études de sécurité. (www.inhes.interieur.gouv.fr/fichiers/IE_IntroductionCS4.pdf).

⁴⁷ Simasius R., Vilpisauskas R. The Concept of Economic Security and the Principles of Economic Security Police in Lithuania (http://sf.library.lt/marc/getobj.php?obj=LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1648-8024.V_2004). – P. 262.

⁴⁸ Горбулін В.П., Качинський А.Б. Методологічні засади розробки стратегії національної безпеки України // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 15–24 (www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb0&issue=2004_3).

⁴⁹ Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України: Монографія. – К.: НІПМБ, 2005. – С. 11.

У працях з проблем економічної безпеки держави розкрито сутність і зміст даної категорії у теоретичному і практичному аспектах, але практично відсутні публікації з ключових складових економічної безпеки, зокрема, присвячених проблемам інвестиційної безпеки. Формування категоріального апарату науки про економічну безпеку, зокрема вивчення питань щодо сутності та змісту поняття “інвестиційна безпека” є напрямом подальших досліджень автора.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Абалкин Л.И.* Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 5.
2. *Асалиев А.М., Бороздин С.В., Брагин Л.А.* Макроэкономика: показатели экономической безопасности и их пороговые значения. – М.: Экономика и финансы. – 1996. – С. 96.
3. *Бандурка О.М., Духов В.Є., Петрова К.Я., Червяков І.М.* Основи економічної безпеки: Підручник. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – С. 64.
4. *Буравльов В.П., Гетьман В.В.* Динаміка розвитку системи національної безпеки України // Стратегічна панорама. – 2006. – №3. – С. 35–41.
5. *Горбулін В.П., Качинський А.Б.* Методологічні засади розробки стратегії національної безпеки України // Стратегічна панорама. – 2004. – №3. – С. 15–24 (www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb0&issue=2004_3).
6. *Губський Б.В.* Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: Монографія. – К.: 2001. – 122 с.
7. *Жаліло Я.А.* До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 97–104 (www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=epol2&issue=2004_3).
8. *Забродский В.А., Кизим Н.А.* Собственность, экономическая безопасность и государство // Экономическая безопасность, разведка и контрразведка. – Ф.Д.У. – 2002. – №1. – С. 16.
9. *Илларионов А.И.* Критерии экономической безопасности // Вопросы экономики. – 1998. – № 10. – С. 21.
10. *Кейнс Дж.М.* Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Гелиос АРВ, 2002. – С. 300.
11. *Кириленко В.І.* Інвестиційна складова економічної безпеки: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 56.
12. *Крупка М.І.* Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – С. 73.
13. *Ломоносов М.В.* Краткое описание разных путешествий по северным морям // Полное собрание сочинений. Т. 6. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1952. – С. 421.
14. *Маршалл А.* Принципы экономической науки. – М.: ЭКСМО, 2007. – С. 304.

15. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / За ред. А.І. Сухорукова. – К.: Національний ін-т проблем міжнародної безпеки, 2003. – 64 с.
16. Мунтіян В. Економічна безпека України. – Київ. – 1999. – С. 10.
17. Национальная экономика России: потенциалы, комплексы, экономическая безопасность: Учебник / Под общ. ред. В. И. Лисова. - М.: “Экономика”, 2000. – С. 431.
18. Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа // Вопросы экономики. – 1997. – №3. – С. 11–13.
19. Ойкен В. Основные принципы экономической политики. – М.: Прогресс, 1995. – С. 405–410.
20. Парсонс Т. Система современных обществ. – М.: Аспект Пресс, 1998. – С. 235–236.
21. Петров И.В. Демонополизация рынков в процессе обеспечения экономической безопасности макрорегиона: воспроизводственный подход. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – С. 3.
22. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы // Экономика и математические методы. – 1999. – №2. – С. 13–21.
23. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
24. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: ЭКСМО, 2007. – С. 443.
25. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України: Монографія. – К.: НІПМБ, 2005. – С. 11.
26. Сухоруков А.І. Економічна безпека України в умовах сучасних геоекономічних змін // Стратегічна панорама. – 2007. – №2. – С. 31.
27. Экономическая безопасность: производство, финансы, банки / А.И. Архипов, Р.А. Белоусов и др.; под ред. В.К. Сенчагова. – М.: ЗАО “Финстатинформ”, 1998. – С. 12.
28. Экономическая безопасность России: Общий курс: Учебник / Под. Ред. В.К. Сенчагова. – 2-е изд. – М.: Дело, 2005. – С. 167.
29. Arrow K. Essays in the the theory of risk bearing. – Chicago, 1971.
30. Bernanke B. Skills, Ownership, and economic security (www.whitehouse.gov/cea/bernanke_071205.pdf). – P. 7.
31. Committee on Economic Security: Brief History (www.socialsecurity.gov/history/ces.html).
32. Darendorf R. Class and Class Conflict in Industrial Society. – Stanford, 1959; Burton J., Dukes F. Conflict: Practices in Management, Settlement and Resolution. – N. Y., 1990.
33. Decret N 2004-750 du julliet 2004 (www.inhes.interieur.gouv.fr/fichiers/decretINHES.pdf).

34. *Grebliauskas A.* Analysis of Threats to Economic Security of Lithuania. 2007 (http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2003~ISSN_1648-8024.V_2002.PG_277-295/DS.002.1.01.ARTIC). – P. 281.
35. *Hudson W.* Economic Security for All: How To End Poverty In The United States (<http://inlet.org/esp/>). – P. 11–19.
36. Memorandum Establishing the Council on International Economic Policy (www/presidence.ucsb.edu/ws/index.php&pid=3021).
37. Online Etymology Dictionary, Securus, Securitas (<http://www.etymonline.com/>).
38. *Pardini G.* Et si nous parlions sécurité économique. Introduction de Gérard Pardini // Les Cahiers de la sécurité n°4 – avril - juin 2008. Institut national des hautes études de sécurité. (www.inhes.interieur.gouv.fr/fichiers/IE_IntroductionCS4.pdf).
39. Presidential Documents (<http://www.archives.gov/federal-register/executive-orders/pdf/12835.pdf>).
40. *Roosevelt F.D.* State of the Union Message to Congress. January 11, 1944 (www.fdrlibrary.marist.edu/011144.html). – P. 5.
41. *Simasius R., Vilpisauskas R.* The Concept of Economic Security and the Principles of Economic Security Police in Lithuania (http://sf.library.lt/marc/getobj.php?obj=LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1648-8024.V_2004). – P. 262.
42. The initiation of studies to achieve a program of national, social and economic security. EXECUTIVE ORDER NO. 6757. JUNE 29, 1934 (<http://www.ssa.gov/history/fdrstmts.html#exec>).
43. *Wuermeling J.* Strategien zur Förderung der Wettbewerbsfähigkeit Deutschlands, Rede des Staatssekretärs im Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie Dr. Joachim Wuermeling anlässlich des ASW-Sicherheitsforums 2006, Mai 2006, Berlin (www.bmwi.de/BMWi/Navigation/Presse/reden-und-statements,did=133014.html).
44. *Zeeman E.C.* Catastrophe theory. – N. Y.: Addison Wesley, 1997; *Laszlo E.* The Age of Bifurcation. – N. Y., L., 1991.
45. Закон України “Про основи національної безпеки України” // Відомості Верховної Ради. – 2003. – №39. – Ст. 351.
46. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Національна безпека України. 1994–1996 рр.: Наук. доп. НІСД / За ред. О.Ф. Белова та ін. – К.: НІСД, 1997. – С. 184.